

BİR TUĞLA BİR NEFES

SERPİL AHU
SAĞDIÇ

Şehrin gövdesine saplanmış yüksek beton iğneler gökyüzünü delmeye çalışırken, onların ayak ucunda, zamanın kıyısına ilişmiş bir başka hikâye uzanır: Gecekondu. Bir gece sessizce dikilen ama on yılların bağrında yankılandığı o mütevazı yapılar... Onlar, yalnızca barınak değil; bir halkın kendi hayatına müdahil olma cesaretinin, var olma savaşının tuğla tuğla örülmüş halidir. Hayatta kalmanın değil, yaşam kurmanın niyetiyle yükselen küçük direnişlerdir.

Modern şehir, *Hermann Jansen*'in Ankara için çizdiği düz çizgilerden türemiştir. *Jansen*, rasyonel bir düzen hayal etti. Fonksiyonların ayrıldığı, yaşamın mühendislikle ölçülüp biçilerek şekillendiği bir şehirdi. Bu şehirde yollar geniş, parklar simetrik, mahalleler birbirinden yalıtılmıştı. Ne var ki bu plan, insanın doğrudan katılımını, spontane yaşamı dışarda bırakır. Düzenli bir haritada yeri olmayan şeydir gecekondu. Ama hayat, bazen planı delerek büyür. Tam da bu yüzden, *Jansen*'in çizdiği satır aralarında gecekondu, bir dipnot gibi belirdi; beklenmeyen ama silinemeyen.

Modern mimari, çizgileri keskin, hatları net, kimliği anonim binalar üretir. Her biri birbirinin aynısı, birbirine yabancı. Cam cepheler parıldar ama içine bakamazsın; koridorlar sessizdir ama kimseyi tanımazsın. Yüksek katlarda yaşayan insanlar, bulutlara komşudur artık; aşağıdaki hayata uzak, birbirlerine daha da uzak...

Turgut Cansever'in bakışıysa bambaşkaydı. Ona göre mimarlık, yalnızca fiziksel mekân üretmek değil, insanın ruhsal, kültürel ve ahlaki varoluşuna hizmet eden bir etkinlikti. *Cansever* için bir yapının anlamı, onun hangi estetik biçimde üretildiğinden çok, hangi niyetle, nasıl bir toplumsal doku içinde var olduğuydu. *Ona göre şehir, insanı unutmamalıydı; zira şehir, insan içinse, onun*

hafızasını, alışkanlıklarını, ilişkilerini de içinde taşımalıydı. İşte gecekondu, tam da bu bağlamda değerlidir. Çünkü o, insanın kendi imkânlarıyla, kendi eliyle kurduğu bir mekândır. Mimarlığın elitist soyutlamalarından uzak, yaşayan bir organizma gibi sürekli değişen, dönüşen bir alan.

Modern mimari yüksekliğiyle, yalıtılmışlığıyla övünürken, gecekondu mahallesinde komşuluk hâlâ canlıdır. Komşuluk hakkı, sadece yan yana yaşama değil, birbirinin yükünü hafifletme, ihtiyaç duyduğunda kapısını çalabilme, birlikte ağlayıp gülme hakkıdır. Yüksek binalarda katlar arasında sıkışan hayatlar, birbirinden habersizdir çoğu zaman. Ama gecekondu, çamaşır ipinin iki ev arasında gerili oluşu bile bir sosyal bağıdır.

Gecekondu mahallesi, komşuluk hakkının en doğal biçimde var olduğu yerdir. Burada evler birbirine omuz verir. Duvarlar sadece ayırmaz, bağlar da. Çatılar yalnızca yağmurdan korumaz, bir mahremiyet, bir aidiyet duygusu inşa eder. *Burada kapılar arasındaki mesafe değil, kalpler arasındaki mesafe belirler yaşamın niteliğini.* Modern mimarinin sunduğu yalıtılmış lüksün aksine, burada yoksulluk içinde bile zengin bir insani ilişki ağı vardır.

Gecekondu mahallesinin yapılı çevresi, çoğu zaman düzensiz, plansız ve estetikten uzak gibi görünür. Ancak bu görünümün ardında pratik zekâ, kolektif çaba ve yerel ihtiyaçlara göre şekillenen yaratıcı çözümler vardır. Her yeni ek, her yeni duvar, bir ailenin genişleyen hayatının izidir. Bu çevre, çocukların sokakta oynayabildiği, kadınların kapı önlerinde sohbet ettiği, insanların mekânla ve birbirleriyle organik bağlar kurabildiği bir ortamdır.

Toplumsal çevresi ise, yalnızca fiziki yakınlıktan değil, sınıflar arası yakınlıktan da beslenir. Dayanışmanın ve paylaşmanın bir zorunluluk değil, yaşama dair bir refleks, bir kültürdür. Herkes birbirinin emeğine saygılıdır çünkü herkes benzer çabalarla bu mahallenin parçası olmuştur. *Burada aidiyet, betonarme duvarlardan değil, yaşanmışlıktan ve birlikte kurulan hayattan doğar.*

Gecekondu ne *Jansen*'in kentinde bir tasarım unsuru olarak yer bulabildi ne de uzun yıllar *Cansever* gibi mimarların savunduğu insan ölçekli şehir hayalinin merkezine yerleşebildi. Ama buna rağmen, kendi gerçeğini var etti. Çünkü insan, yalnızca yaşamakla yetinmeyip mekâna iz bırakmak isteyen bir varlıktır.

Gökdelenlerin ya da yüksek binaların, şehrin göbeğinde yükselirken kentin arazisinden kar sağlamalarının yanı sıra, altyapı sorunları, trafik sıkışıklığı, doğal çevrenin zarar görmesi gibi unsurlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Teknolojik yapıların günümüz teknoloji dünyasına ayak uyduracağını sanmak modern evin temel sorunlarından biridir.

Elbette gecekondu romantize edilecek bir yaşam biçimi değildir. Altyapı sorunları, mülkiyet belirsizlikleri, yoksulluk ve dışlanma gibi pek çok sorunu içinde barındırır. Ancak bu sorunları yalnızca teknik ve yasal çözümlerle ele almak, onun arkasındaki kültürü, hafızayı ve sosyalliği görmezden gelmek olur. Kentleşmede yatay mimariye doğru yönelirken gecekondu mahallerinden ilham almak, modernleştirilmiş ama hala içindeki canlılığı sabit tutarak zengin ilişki ağlarını koruyup, yeni yapılaşmalar inşa etmek elbette mümkündür.

Bugün yüksek binalar göğü delerken, yere en yakın olanı hatırlamak gerekir. Belki de şehir, yeniden insana dönmek istiyorsa, bir planın içinde değil, bir hayatın kıyısında başlamalıdır bu dönüş. Belki de o başlangıç, bir gece usulca dikilmiş, bir nefes gibi hafif ama bir ömür gibi dirençli o evin kapısındadır.

